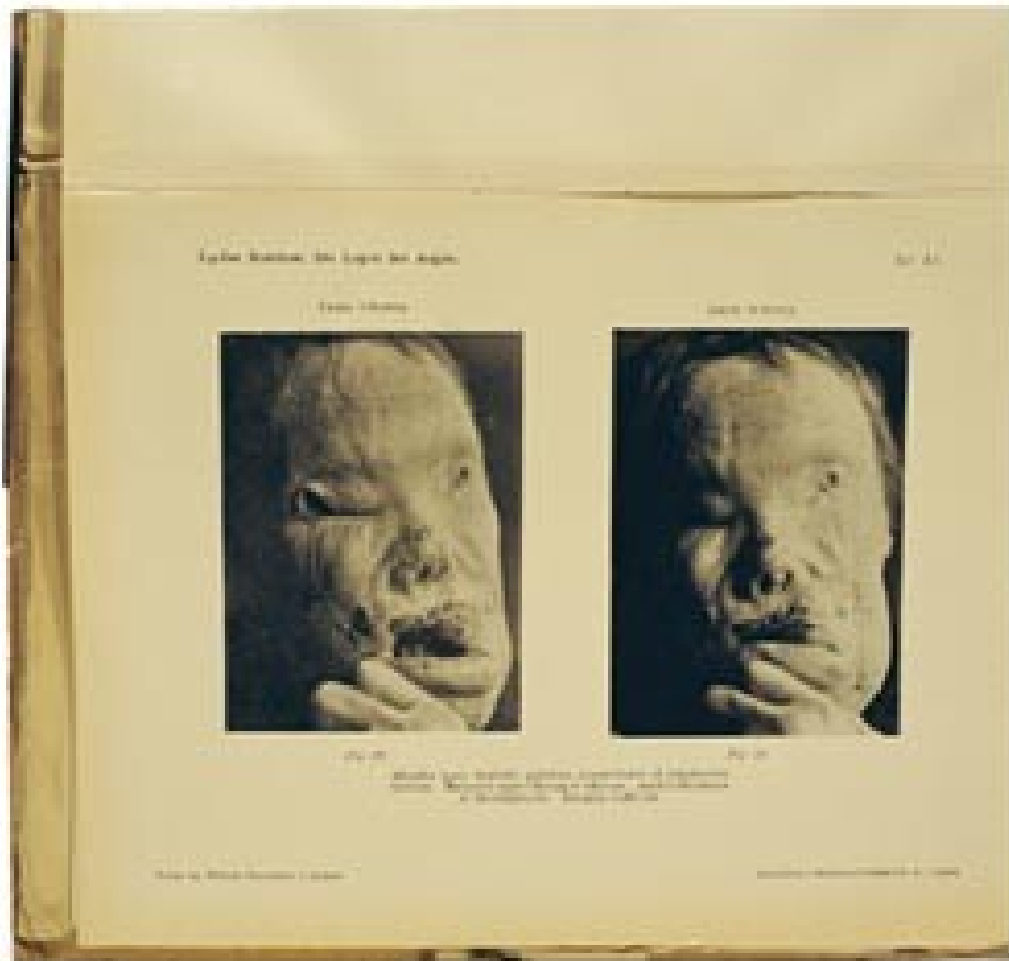

Øyne som ser

FORSIDEBILDET

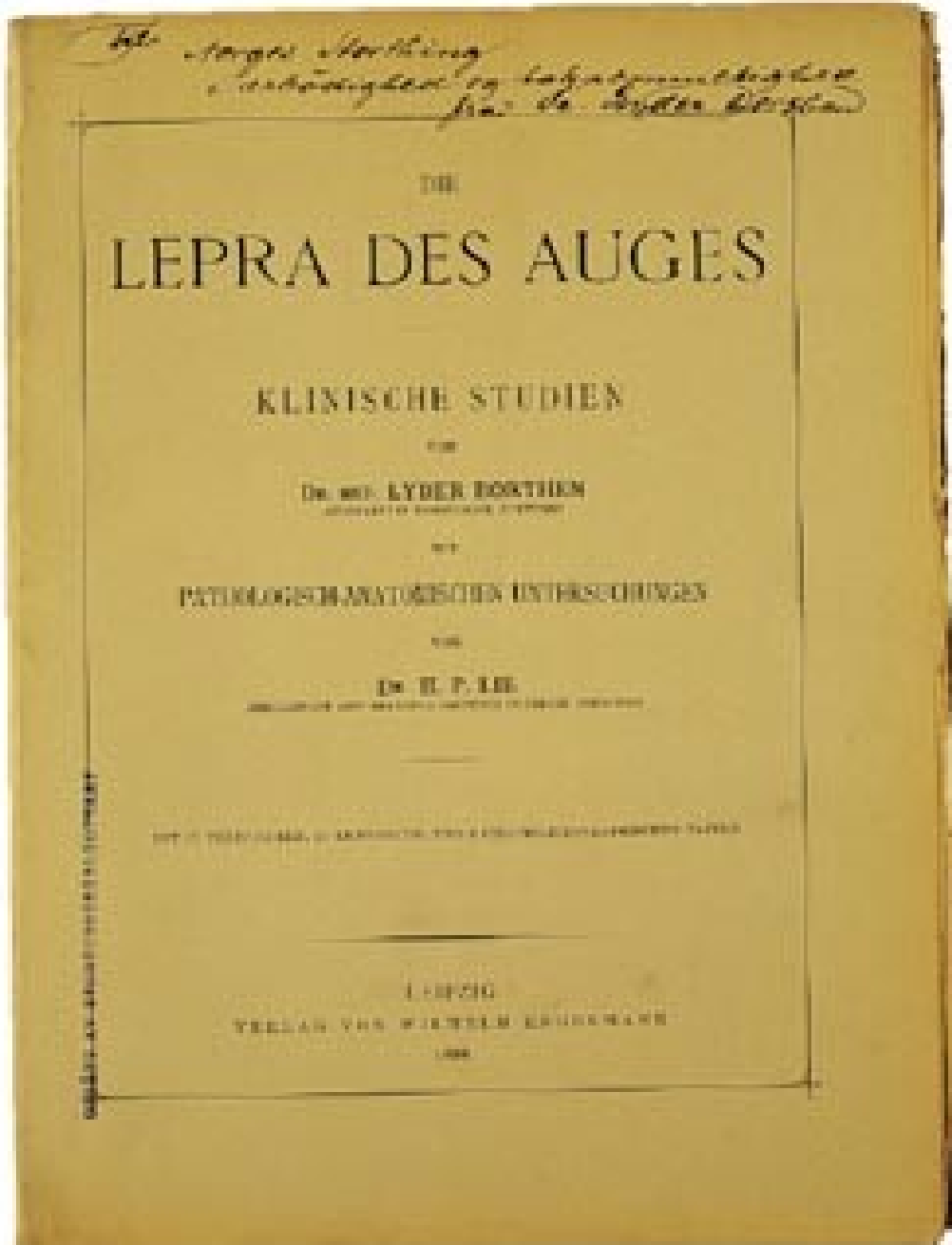

Figur 1 Slik så en av Lyder Borthens pasienter ut. Alle foto Øivind Larsen

Den eldre kvinnen som satt på fortauet i Mexico City med sin tiggerskål strakte frem hånden. Fingrene var korte, noen av dem hadde sår og en skitten forbindelse var tullet omkring et par av dem. Synet slo meg med en gang. Jeg har sett leprapasienter noen ganger. Dette måtte være lepra. Her, på avenidaen, blant millionbyens glassfasader og haute couture-butikker sitter altså senhøstes år 2000 en fattig spedalsk kvinne og tigger.

Helt sikker på diagnosen kunne jeg selvsagt ikke være, bl.a. fordi jeg trakk øynene til meg. Jeg hadde fotoapparatet i lommen, men dette var en av de situasjoner da jeg ikke fikk meg til å ta det frem.

Neste dag var imidlertid min sosiale samvittighet blitt noe bearbeidet. Jeg tenkte som så at for 50 eller 100 pesos kunne det kanskje la seg gjøre med et bilde likevel. Jeg lette etter henne, men jeg fant henne ikke og angret på at jeg hadde prøvd.

Figur 2 Lyder Borthens dediserte eksemplar til Stortinget (det er fortsatt overveiende uoppuskåret, så folkets kårne kan ikke ha lest noe særlig i det!)

Det er ikke mer enn godt og vel hundre år siden at lepra var et stort problem i Norge. Det var forkrøplede hender og andre utslag av den langsomt mutilerede sykdommen også her.

En av dem som har en markert plass i norsk lepraforskning er Lyder Must Borthen (1849 – 1924). Bortsett fra en kort periode etter medisinsk embetseksamen i 1875 arbeidet han hele sitt liv som øyelege i Trondheim. I 1885 forsvarte han sin doktorgrad om fargesansen. I likhet med mange av sine kolleger blant norske leger fra 1800-tallet drog han ut på lange studiereiser til utlandet for å holde seg orientert om medisinenes fremskritt.

Fra 1889 konsentrerte han seg om øyeforandringer ved spedalskhet. Pasientmaterialet fant han i Bergen, Molde og Trondheim. I 1894 fikk han et treårig stipend av Stortinget til disse studiene. I 1899 kom den rikt utstyrte boken *Die Lepra des Auges* (1), et verk som bl.a. ble belønnet med gullmedalje ved Verdensutstillingen i Paris i 1900 (2, 3).

Den illustrasjonen som er gjengitt derfra på Tidsskriftets forside, er én av mange. I boken finnes både fotografier og sirlige fargetegninger. Den av fargeplansjene som jeg har valgt ut, viser forskjellige typer øyelokkforandringer, der selv de mest beskjedne kan være leie nok, hvis øyeeplet ikke tildekkes skikkelig.

Men jeg synes bildet av øynene passer å bruke i overført betydning, som en påminnelse om at øyne er til å se med, også i våre dager. Lepra er ikke noen historisk kuriositet. Sykdommen finnes fortsatt. Den har den dag i dag sosiale konnotasjoner som knytter den til fattigdom og elendighet.

Lepra er bare én av de sykdommer som moderne mennesker har lett for å fortrenge. Leprasmittestoffets nære slektning tuberkulosebasillen er på vei inn igjen, også der vi trodde den var forsvunnet over i historien. Det samme gjelder andre infeksjoner. Historien gjentar seg også ved at sammenhengen dårlige kår – dårlig hygiene – infeksjonssykdommer – sosial stigmatisering manifesterer seg på ny. Og igjen er det på sin plass å spørre, f.eks. i tilfellet lepra: Hva er viktigst som forebygging og behandling, medisinsk eller sosial innsats? Eller begge deler i egnet kombinasjon? Slik at det ikke blir nødvendig å sitte med misdannede hender og tigg på fortauet i Mexico City?

Svaret er sannsynligvis allmenngyldig for mange sykdommer.

I medisinstudiets allmennt medisinske og samfunnsmedisinske del lærer vi studentene å fylle ut de rette blankettene, slik at velferdssamfunnets pasienter kan få sine velferdsytelser. Verdens folkehelseproblemer blir det lite tid til.

Reis og lær, er mitt råd til studentene. Ha øyne som ser.

ØivindLarsen

LITTERATUR

1. Borthen L. *Die Lepra des Auges*. Leipzig: Engelmann, 1899.
2. Johansen O. *Øyelegekunstens historie i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, 1978.
3. Larsen Ø. *Norges Leger I*. Oslo: Den norske lægeforening, 1996.

Publisert: 10. februar 2001. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 24. juni 2026.